

Ашъарий ва Мотуридийлар адашганларми?

05:00 / 07.03.2017 4674

«Бу сарлавҳадаги гап ихтилофчиларнинг ҳозирча унчалик тарқалмаган гапларидан бири ҳисобланади. Улар ақийда масаласида бир неча ихтилофларни қўзғаганлар, аммо ҳозирча бу борадаги ихтилофлари асосан ўзларининг орасида қолиб келмоқда. Аммо «Ашъарий ва Мотуридийлар адашганлар», деган гап ўта хатарли бўлганидан ва савол келиб турганидан бу масалани ҳам ёритиб қўйишни маъқул кўрдик.

Савол: Ассалому алайкум, Устоз! Яқинда чиқарилган «Усул ақийда» номли китобни шарҳ қилиш жараёнида Ашъария ва Мотуридия АДАШГАН секта сифатида зикр килинганини эшитдим (аудио дарсни эшитиш вақтида). Масала ақийда бобида кетаётганлиги учун, сиздан Ашъария ва Мотуридия ҳақида тўлиқ маълумот сўраяпман. Ашъарий ва Мотуридийларнинг адашган жойлари бўлса, улар нимада адашишган, агар адашмаган бўлишса, ҳужжати қандай ва ниҳоят, ўзи қайси масалаларда Ашъария ва Мотуридия адашган, деб ҳисобланади. Имкон қадар мени қийнаётган саволни тўғри шакклантиришга ҳаракат қилдим, агар савол тузишда камчилигим бўлса, умид қиламанки, Аллоҳ учун камина биродарингиз ҳақида яхши гумонга боргайсиз. (Агар бу маълумотни каердан олганимни билишни истасангиз, ҳаракат қилиб, китобнинг номини, нашриётини, муаллифини излаб-топиб, аниқ келтириб беришим мумкин!) Жавобингизни кутаман.

Жавоб: Саволингиз ақийда масаласига тегишли бўлгани учун бир оз муқаддима келтиришга тўғри келади.

Имом Ғаззолий Аҳли сунна вал жамоа ақийдавий мазҳабининг тарихи ҳақида сўз юритиб, қуйидагиларни ёзади: «Калом бир илм бўлиб, унинг мақсади аҳли суннанинг ақийдасини аҳли бидъатнинг ташвишидан муҳофаза қилиш ва қўриқлашдир. Аллоҳ таоло Ўз бандаларига Ўз Пайғамбари тилида ҳақ ақийдани илқо қилди. Унда уларнинг дини ва дунёсининг салоҳи бордир. Шунингдек, унинг ҳақида Қуръон ва хабарлар нутқ қилди. Сўнгра шайтонлар ўз васвасаси ила бидъатчиларга суннатга хилоф ишларни илқо қилди. Улар ўша ишларни гапирдилар ва аҳли ҳақнинг ақийдасини бузмоқчи бўлдилар.

Бас, Аллоҳ бир тоифа мутакаллимларни пайдо қилди ва уларнинг ҳимматини тартибга солинган калом ила суннатнинг нусрати йўлида ҳаракатга солди. Шу орқали аҳли бидъатнинг суннатга хилоф равишда чиқарган алдамчиликлари фош қилинди. Ана шундан илми калом пайдо бўлди».

Бу гапларга қўшимча қилиб айтамизки, илми калом пайдо бўлган вақтга келиб, ақийдага оид масалаларга аввалги вақтлардагига ўхшаб, фақат Қуръон ва Суннатдан далил келтиришнинг ўзи кифоя қилмай қолган эди. Қарши тараф ақлий далил ҳам келтиришни талаб қиларди. Калом масалалари бўйича баҳслар мусулмон оламидаги ўша вақтнинг кўзга кўринган ақийдавий мазҳаблари – Аҳли сунна вал жамоа, мўътазилийлар, муржиъийлар, хаворижлар ва шиалар ўртасида бўлган.

Кейинчалик Аллоҳнинг каломига тегишли баҳслардан Аллоҳнинг сифатларига, Ислому давлати бошлиғи – имомга оид масалаларга, қазо ва қадар масалаларига ва ҳатто баъзи фикҳий масалаларга ҳам ўтган.

Вақт ўтиб, турли халқ ва тоифаларнинг Ислому кириши билан бирга, уларнинг ақийда ва фикрлари ҳам мусулмонлар орасига кириб келди. Шу билан бирга, ғайримусулмонлар томонидан Ислому ақийдаларига қарши фикрий ҳужум ва танқидлар ҳам авж ола бошлади.

Ана ўша ҳамлалардан Ислому ақийдасини ҳимоя этиш ва уларга раддиялар қилиш учун илми калом соҳиблари ғайримусулмонлар билан тортишувларни бошладилар. Бу ишда Аҳли сунна вал жамоа уламолари ҳам, мўътазилалар ҳам ва бошқалар ҳам иштирок этдилар.

Аввал бу тортишувлар тўғри йўналишда ва бир маромда кетди. Кейинчалик эса бошқа илм ва соҳаларда бўлгани каби турли бурилишлар ва хатолар юзага кела бошлади. Илми калом бобига турли-туман бўлган-бўлмаган масалалар аралашиб кетди.

Шунингдек, мутакаллимлар орасига ҳам ҳар хил шахслар аралашиб кетди. Натижада ҳақиқий илми каломни сохтасидан, ҳақни ботилдан ажратиб олиш қийин бўлиб қолди.

Ана шундай оғир бир пайтда соф Ислому ақийдасини сақлаб қолиш учун ҳаракат қиладиган уламолар етишиб чиқдилар. Улар Қуръони Карим ва Суннат таълимотлари асосида, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалари услубида ақийда масалаларини ёрита бошладилар. Уларга Аҳли сунна вал жамоа номи берилди.

Кейинроқ одамларга тушунарли бўлиши учун матнларни таъвил қилишга ҳам мажбур бўлинди. Турли китоблар битилди. Аҳли сунна вал жамоанинг ақийда бобидаги таълимотлари тўпланиб, тартибга солинди. Охири келиб ақийдавий мазҳаб бўлиб шаклланди ва ўз имомларига ҳам эга бўлди.

Аҳли сунна вал жамоа исми бундан аввал ҳам бор эди. Аммо кейинроқ юқорида номлари айтиб ўтилган турли фирқаларга муқобил ўлароқ айна шу исм ишлатила бошланди. Аҳли сунна деганда суннатга юрганларнинг йўли ва ҳадисга амал қиладиганлар кўзда тутилган.

Имом Ашъарий ва Мотуридийлар Аҳли сунна вал жамоанинг ақийда бўйича имомлари деб тан олиндилар.

Бу икки имом Ислом оламининг икки тарафида – Ашъарий басралик, Мотуридий самарқандлик бўлса ҳам ва бир-бирлари билан кўришмаган бўлсалар ҳам, бир хил ишни бир хил вақтда, бир хил тарзда адо этганлари ҳамда икковларининг бирданига Аҳли сунна вал жамоа мазҳабининг имоми деб эътироф қилиниши бу мазҳабнинг ақийдаси барча юртларда ҳар доим маълум ва машҳур эканига ёрқин далилдир.

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф

(Мазҳаблар бирлик рамзи китобидан)